

KISS JENŐ

Isten „megbánása”¹

Az Ószövetségnek az a kijelentése, miszerint Isten valamely tervét vagy már véghezvitt tettét megbánta, súlyos kérdéseket vet fel az istenkép és a dogmatika tekintetében. Egyfelől azt kérdezhetjük: nem vált-e ki az emberben félelmet és kétséget az, hogy Isten a saját szavát vagy döntését visszavonja, tettét pedig utólag megbánja? Másfelől pedig azt: hogyan egyeztethető össze Isten mindentudása és változhatatlansága az ő megbánásával?

Erre a nagy horderejű kérdésre nehéz feleletet adni. Ezt bizonyítják azok a próbálkozások, amelyek nyomait az Ószövetség fennmaradt magyarázataiban és fordításaiban, az egyházatyák írásaiban és a mai dogmatikákban egyaránt megtalálunk. Először ezeket a próbálkozásokat mutatom be röviden (I.), majd az Isten megbánásához kapcsolódó fogalmakat vázolom (II.), végül pedig Isten megbánásáról szólok, az özönvíz (Gen 6–8) és Saul király elvetéséről (1Kir 15) szóló bibliai elbeszélés alapján (III.).

I. Kísérletek az Isten megbánásának megértésére

Ezek a kísérletek széles skálán mozognak: találkozunk e gondolat *tagadásával, elhallgatásával, mellőzésével* és különféle *magyarázásával*. E próbálkozások itt következő vázlat az azok csoportosítása helyett a jobb követhetőség érdekében inkább a kronologikus utat járja.

A Kr.e 100 körül keletkezett apokrif iratnak, a Jubileumok könyvének 5. fejezete részletesen magyarázza a Gen 6,1–13-at, azonban arról, hogy Isten megbánta azt, hogy embert teremtetett, egyetlen szót sem szól. Más szóval: elhallgatja. Nem véletlen az sem, hogy a qumráni tekercsek és a Josephus iratai sem tesznek említést róla. A LXX fordítói szintén megütköztek ezen a gondolaton, és ezeket a bibliai helyeket átértelmezték. Néhány példa erre: a Gen 6,6 (Károli ford.: „megbáná az Úr”) esetében a LXX „mérlegelésről” (ενθυμειθαι) beszél, a Gen 6,7-ben pedig a „megbántam” helyett „haragszom” áll. A legbeszédesebb példa ebben a tekintetben a Num 23,19: (Károli) „nem ember az Isten, hogy hazudnék, és nem embernek fia, hogy megváltozzék” (Új ford.: „hogy bármit megbánna”), ahol a LXX így fordít: „nem ember az Isten, hogy hagyná magát fenyegetni” (értsd: befolyásolni). A Krisztus előtti gondolkodók is megbotránkoztak ezen az ószövetségi elképzelésen: Alexandriai Philo a *Quod Deus sit immutabilis* c. művében elszántan küzd az ellen a gondolat ellen, hogy Isten bármit is megbánhatna, és azt egyenesen istengyalázatnak nevezi. Azt mondja: „mi lehetne nagyobb gonoszság, mint azt hinni, hogy a Változhatatlan megváltozhatna”².

Augustinus az Isten megbánásáról az ő változhatatlanságából és az események előre való ismeréséből kiindulva a következőt írja: „Ha Isten megbánásáról van szó, (ez azt jelenti): ő azt akarja, hogy valami ne úgy legyen, ahogy azt ő tette. Mégis mindkettő (et...et) igaz: ha úgy volt, akkor annak úgy *kell*ett lenni. Azonban ha ő most nem engedi meg, hogy az úgy legyen, akkor annak *most* nem kell (lehet) úgy lenni.”³ Luther Isten megbánását cse-

¹ Isten a „megbánás” alanya és nem tárgya.

² Jörg Jeremias: *Die Reue Gottes*. Biblisch-Theologische Studien Bd. 31. Neukirchen 1997², 10. Lásd továbbá uo. a 8. lábjegyzetet.

³ Jörg Jeremias: *i.m.*

lekvészváltoztatásként⁴ értelmezi, célját pedig az ember megtérésében látja: „hiszen Istennél már minden el volt döntve. Ha ő ezt megváltoztatja, az nem más, mint hogy Isten azt akarja, hogy az ember megtérjen, ahogy ő azt öröktől fogva elrendelte”.⁵ Kálvin szerint „ami Isten megbánását illeti, arról azt kell tartanunk, hogy éppoly kevésbé illik Istenhez, mint a tudatlanság, tévedés vagy erőtlenség. Ha ugyanis senki tudva s akarva nem teszi ki magát a megbánás kényszerűségének, Istennek a megbánást másképp nem tulajdoníthatjuk, csak ha azt mondjuk, hogy vagy nem tudta a jövőt, vagy nem tudta azt elkerülni, vagy pedig elszietve s megfontolatlanul rohan valami elhatározásba, amelyet azonnal megbán”⁶ – „...a *megbánás* szó alatt sem kell egyebet értenünk, mint cselekedeteinek megváltoztatását, mivel az emberek azzal, hogy cselekedeteiket megváltoztatják, azt szokták kimutatni, hogy az, amit tettek, nem tetszik nekik... a megbánás szó azt jelenti, hogy Isten az ő cselekedetein változtat; eközben azonban se szándéka, se akarata, se hajlandósága nem változik meg, hanem amit öröktől fogva előre látott, helyeselt és elhatározott, azt hajtja végre állandó munkássággal, még ha hirtelen változásnak tűnik is az fel az emberi szemek előtt”.⁷ Véleménye szerint az Isten megbánása nem az Istenben, hanem az emberben történt változásra utal. Következésképpen Isten ítélethirdetése feltételesen értendő: ha az ember megváltoztatta cselekedeteit, Isten sem hajtotta végre őket: „a dolgok természete oda vezet, hogy az egyszerű kijelentésben valamely elhallgatott föltételt is halljunk”.⁸ Ezzel szemben Karl Barth a következőket mondja: „rendkívül oktan dolog volna, ha az Isten megbánásáról szóló bibliai beszédét csak mint képes beszédet értenénk... És ugyancsak oktan dolog lenne a megbánás fogalmával jelzett változást csak az ember Istenhez való viszonyulásának megváltozásaként, nem pedig Istennek az emberhez való viszonyulásában beállt változásoként látni... Bizonyára nem lenne dicsőítés, hanem inkább gyalázás, sőt istentagadás, ha a változhatatlan Isten létét és lényét merev nyugvasként képzelnénk el, megfosztva őt attól a képességétől, hogy érzületében és cselekedeteiben megváltozzék”.⁹

Bibliafordítók, zsidó bibliamagyarázók, egyházatyák, reformátorok és rendszeres teológiát művelők egyaránt szembesültek az Isten megbánásának nehéz kérdésével, amelyre különböző feleleteket adtak. E kérdés megválaszolására történt próbálkozások mindegyike tartalmaz igazságot, de egyik sem elégíti ki igazán. Ennek oka az, hogy ezen a ponton titokkal állunk szemben, amit különben Kálvin is érzett. E dolgozat II. és III. része nem más, mint egy újabb próbálkozás, ezt a titkot exegetikailag megvilágítani, annak igénye nélkül, hogy ez a megvilágítás egyúttal megnyugtató megoldást jelentene. Az exegetikai elemzésben nagyrészt Jörg Jeremias marburgi őszövetéséges professzor *Die Reue Gottes* c. művére támaszkodom, amelynek első kiadása 1975-ben, II. bővített kiadása pedig 1997-ben jelent meg. Olyan intenzíven, mint Jörg Jeremias, tudomásom szerint senki sem foglalkozott ezzel a kérdéssel. Az elemzés tárgyát a Gen 6 és az 1Sám 15 képezi, az a két bibliai hely, ahol egy véghezvitt isteni tett megbánásáról van szó. Az exegetikai elemzést egy saját kérdésfelvetés követi, amely arra keres választ: miért csak az ember teremtése és az első király csődje esetében beszél a Szentírás Isten megbánásáról?

---

⁴ „Poenitentia Dei est tantum mutation facti” – *Martin Luthers Werke*. Kritische Gesamtausgabe, Weimar 1900. 24. kötet. 168.

⁵ *Martin Luthers Werke*. 169.

⁶ Kálvin János: *A keresztyén vallás rendszere*. Pápa 1909. I. könyv. XVII/12.

⁷ Kálvin János: *i.m.* I. könyv. XVII/13.

⁸ Kálvin János: *i.m.* I. könyv. XVII/14.

⁹ Karl Barth: *KD, EVZ, 1946*². II, 1.

II. Az Isten megbánásával kapcsolatos fogalmak

Az Ószövetség Isten megbánását kizárólag a נחם gyökkel fejezi ki, többnyire a reflexív (Ni. és Hitp.) alakokkal. A gyök főnévi alakjával Hós 11,8 és 13,14-ben találkozunk. Rokon értelmű kifejezés a „megesett bennem az én szívem” (Károli), „megindult bennem a szívem”,¹⁰ amely belső lelki gyötreléből származó akarati változásra utal. A Ni. alaknak sokféle jelentése van: valamit megbánni, valami felett bánkódni (bánni) Gen 6,6.7; abba-hagyni Ex 34,12.14; vigasztalódni, vigasztalást találni, megvigasztaltatni,¹¹ sajnálni, valami felett szánakozni,¹² valakivel együttérezni¹³ vagy „bosszút állni, haragot csillapítani”¹⁴. A héber nyelv egyetlen szót használ tehát a könyörületre és a bosszúállásra, a vigasztalásra és a megbánásra. Ezek a szemben álló jelentések a נחם gyök eredetéből érthetők meg: ugyanis a gyök az arab *nahama* szóból származik, amelynek alapjelentése „erőteljesen lélegezni, levegő után kapkodni, lihegni”. Reflexív használatban ez „mély lélegzetvételt, fellélegzést, megkönnyebbülést” jelent. A „mély lélegzetvétel” különböző szükséghelyzetekben különböző cselekvésekre utal, amelyek megkönnyebbüléshez vezetnek: a haragban a bosszú, a szenvedésben a vigasztalás, az elhibázott döntés vagy elhamarkodott cselekedet miatti elkeseredettségben a megbánás hoz megkönnyebbülést.

Nem szabad azonban szem előtt téveszteni, hogy a נחם ige Ni. alakjának jelentései és a hozzájuk kapcsolódó képzetek elsősorban az emberre vonatkoznak. Éppen ezért világosan különbséget kell tennünk azok között a bibliai helyek között, ahol Isten, és azok között, ahol az ember a cselekvés alanya. Ugyanis ennek az igének Istenre való vonatkoztatása az ige jelentésében lényeges változásokat eredményez: egyfelől leszűkíti azt, másfelől pedig kibővíti. Például a megbánás esetében teljesen eltűnik a vétkes belátás gondolata és az emocionális elemek is a háttérbe szorulnak, miközben a megváltoztatott döntés ténye és végérvényessége kiemelt jelentőséget nyer. Éppen ezért az isteni „harag”, „bosszú” vagy „megbánás” csak részben sorolható be az „antropopatizmusok” (az emberi indulatokat kifejező szavak) kategóriájába. Az etimológiai háttér felhasználásánál ezt a szempontot nem szabad figyelmen kívül hagyni.

A נחם gyököt mintegy 35-ször vonatkoztatja a Szentírás Istenre. E 35 bibliai locus közül mindössze négy beszél arról, hogy Isten egy már *véghezvitt* tettét utólag helyteleníti vagy elveti (Gen 6,6.7 és 1Kir 15,11.35), a többi pedig valamely *eltervezett* cselekvés visszavonásáról szól. Valószínű, hogy itt két, eredetileg különálló gondolatról és a hozzájuk tartozó szövegcsoportról van szó, amely csak a későbbi időben került egymással érintkezésbe. Erről tanúskodnak a két textuscsoport közötti formai és tartalmi különbségek: a forma tekintetében megfigyelhetjük, hogy Isten véghezvitt tétének megbánásáról mind a négy esetben egy múlt időben fogalmazott, כִּי prepozícióval (előljárószóval) bevezetett tárgyi mondatban, az eltervezett cselekedet visszavonásáról pedig עַל¹⁵ vagy אֵל¹⁶ prepozícióval bevezetett mondatban beszél; tartalmilag abban különbözik a két szövegcsoport egymástól, hogy az első mindig Isten *üdv-tétének* „megbánásáról”, a második pedig *ítéletének* véghez nem viteléről beszél. Minden jel arra utal, hogy az első textuscsoport a régebbi. A következő exegetikai elemzés erre a négy bibliai helyre és kontextusára szorítkozik.

¹⁰ Hós 11,8 Istenről. Ex. 14,5 az egyiptomi fáraóról és szolgáiról, és JSír 1,20.

¹¹ Gen 24,67; 37,35; 2Sám 13,39; Jer 31,15.

¹² Bír 21,6.15.

¹³ Dtn 32,36.

¹⁴ Gen 27,42 (Károli: „azzal fenyeget”, új ford.: „bosszút akar állni”); Ézs 1,24; Ez 5,13.

¹⁵ Pl. Jer 18,8.10; Jónás 4,2.

¹⁶ Pl. Jer 26,3; 42,10.

III. Gen 6,6.7 és 1Kir 15,11.35 exegetikai elemzése

Az exegetikai elemzés az említett két szöveget külön-külön, majd együtt veszi szemügyre a) a szerkezeti/felépítési hasonlóságuk, majd b) tartalmuk, mondanivalójuk szerint.

1. Gen 6,6.7

Az özönvízről szóló elbeszélést a Szentírás a környezetében élő népektől vette és alakította át hitének megfelelően. A bibliai özönvíztörténet a mintegy 300 ismert elbeszélés közül különösképpen az Astra(m)hasis- és a Gilgames-eposszal mutat rokonságot. Ezek az eposzok a bibliai őstörténet keletkezésének idején (kb. a Kr.e. X. sz.) Palesztinában ismeretek voltak. Erről tanúskodik az említett két eposz darabjainak palesztinai területen való megtalálása: a régebbi, valószínűleg sumér eredetű Astra(m)hasis-eposz darabjait Ras-Shamrában (Ugarit), a fiatalabb Gilgames-eposz (valószínű már Kr.e. 2000-ben ismert volt) darabjait pedig Megiddóban találták meg.

E két eposz és a bibliai elbeszélés között lényeges hasonlóságok, de még lényegesebb eltérések vannak. Ezek az eltérések fontosak az özönvíz történetének és az Isten megbánásának megértésében. Röviden vázolom őket.

a) A leglényegesebb eltérés éppen Isten, illetve az istenek megbánásával kapcsolatban mutatkozik: az eposz elbeszélésében az istenek a világ megsemmisítését az özönvíz után – a bibliai elbeszélésben Isten az ember teremtését bánja meg, és pedig az özönvíz előtt.

b) Az eposzok szerint az ember megsemmisítésének oka az istenek önkényes döntése, amelyben az ember bűne semmilyen szerepet sem játszik – a bibliai elbeszélés szerint Isten döntését az ember romlottsága motiválja. Ez a romlottság teljes, az emberi élet teljességére és minden emberre kihat. Még Noé sem kivétel: hiszen az ő megtartásának egyedüli oka az, hogy „kegyelmet talált” Isten előtt (Gen 6,8 J).

c) A megsemmisítés elhatározása tekintetében is lényeges különbség van: minden mezopotámiai változat arra mutat, hogy az istenek hierarchikusan rendezett tanácsa elszietett, meggondolatlan döntést hozott – ezzel szemben a Szentírás betekintést enged Isten döntéshozatalába: „Megbáná azért az Úr, hogy teremtette az embert a földön és bánkódék az ő szívében.” A megbánás נחם igéje mellett egy másik ige áll, amely a megelőző történetben az emberi lét jellemzésére szolgál: annak fáradtságos voltára: Gen 3,16.17: „felette igen megsokasítom viselősséged *fájdalmait, fájdalommal* szülsz...” (Ádámnak pedig) „fáradtságos munkával élj belőle életed minden napján”; Gen 5,29-ben: „kezünk terhes fáradozásában a földön”. Az עצב igéről van szó, amely „lelki és emocionális szükségállapotra”¹⁷ utal. Ennek a helyzetnek a komolyságát mutatja az is, hogy az ige által kifejezett állapot az öröm (Neh 8,10), a jólét és békesség (Neh 8,11), valamint az áldás (1Krn 4,10) ellentétéként áll. Az emocionális jelleg az עצב igével párhuzamosan használt igékből világossá válik: mellette Gen 6,6 a „megbánás” נחם ; 2Sám 19,3 a gyászolás אגל fogalma áll. Ez az ige a Gen 6,6-ban világossá teszi, hogy Isten – ellentétben az istenek könnyelmű tanácsával – csak szenvedésteljes úton juthat el az emberi nemzetség megsemmisítésének elhatározásáig.

d) Az eposzok elbeszélésének és a bibliai elbeszélésnek a szándékában van talán a leglényegesebb különbség. Az újabb kutatások kimutatták, hogy az eposzokat olyan rítusokban használták, amelyek a világ megsemmisítésének megakadályozását szolgálták. Erre utal mindenekelőtt az, hogy az özönvízről szóló elbeszélés szintén minden esetben a teremtés történetével együtt áll, mintegy a teremtés ellenpólusát, a megsemmisülés fenyegetettségét jelzi. Ezt a fenyegetettséget hivatott elhárítani az a rítus, amelyben az eposzokat használták. – Az Isten megbánásáról szóló bibliai elbeszélés érthetetlen volna annak folytatása, különösen a Gen 8,21.22 nélkül, ahol maga Isten szab határt megsemmisítő szándéká-

¹⁷ *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*. W. Kohlhammer, Stuttgart 1989. VI. kötet. 299. oszlop.

nak és biztosítja az emberi lét állandóságát. Elmondja azt, hogy az özönvíz egyszeri és soha meg nem ismétlődő esemény, ezzel együtt az Isten megbánása is egyszeri és soha meg nem ismétlődő. Ennek egyedüli oka Istenben van, aki saját magát kötelezi arra, hogy az események soha többé meg nem ismétlődnek. Ezt megerősíti az eposz és a bibliai elbeszélés egymástól eltérő emberképe.

e) Az Astra(m)hasis-eposz elbeszélése szerint az özönvíz következtében egy rendezett világ állt elő – ezzel ellentétben a bibliai elbeszélés szerint a világ, illetve az ember életében semmi sem változott. A Genesis 6–8 az ember természetét mind az özönvíz előtt (Gen 6,5: „az ember szívének gondolata szüntelenül csak gonosz”), mind az özönvíz után (Gen 8,21: „noha az ember szívének gondolata gonosz az ő ifjúságától fogva”) gonosznak látja. Az a tény, hogy az emberről mindkét bibliai vers egy-egy névszói mondatban beszél (Gen 6,5b.8,a), arról tanúskodik, hogy ez a gonoszság immár állapottá¹⁸ vált. Az sem véletlen, hogy a Gen 8,21-ben a világ fenntartására tett isteni ígéret és az ember gonoszságának megállapítása egymás mellett állnak. Helyesebben: az Isten ígérete mintegy körülöleli, magába zárja a gonoszságról szóló megállapítást. A két igei mondat közé ékelt névszói mondat azt sugallja, hogy nem az emberben végbement változás, hanem – az emberi gonoszság ellenére – Isten kegyelmének győzelme biztosítja a világ fennállását. Éppen ezért az özönvízről szóló bibliai elbeszélés központi gondolata nem az Isten megbánása, hanem az Isten megbánásának legyőzése és kegyelmének végérvényes felülkerekedése. Így a Gen 6–8-ban a bűnesetben és a Kain–Ábel történetben alkalmanként megmutakozó kegyelem és irgalom csúcsosodik ki. Ez az irgalom szinte mindenütt Isten következetlenségét sugallja: noha Isten az engedetlenség esetén azonnali és biztos¹⁹ halált helyezett kilátásba („amely napon ejéndel arról, bizony meghalsz” Gen 2,17 – új ford.: „mert ha eszel róla, meg kell halnod”), fenyegetését mégsem váltotta be. Ellenkezőleg: gondoskodása jeléül a kiűzéskor felöltöztette az embert: „bőrruhát készített az embernek és feleségének és felöltöztette őket” (Gen 3,21); a testvérgyilkos Kainnak pedig védelmet ígért és ígéretét meg is pecsételte (Gen 4,15). Ez a következetlen, saját határozatát áthágó Isten győzedelmeskedik végérvényesen megsemmisítő ítélete felett, hogy annak helyébe a nevelő büntetés és kegyelem lépjen.

Összefoglalás: Isten nem az özönvizet bánta meg, hanem azt, hogy embert teremtett. Éppen ezért az Isten megbánásáról szóló bibliai beszéd elsősorban az emberről szól: az ember romlottságának teljességét ábrázolja olyan éllel, amelyet még a későbbi prófétai irodalom sem ismer. Hogy mégsem nő önálló „antropológiává” vagy „bűnről szóló tanná” (lásd a Gen 8,21 szerkezetét), az annak tulajdonítható, hogy az elbeszélésen belül csak másodlagos szerepe van: az Isten önmagát kötelező ígéretének *hátterét* képezi, hogy ezáltal elmondhassa: Isten megsemmisítő büntetésének az ember bűne volt az oka, irgalmának pedig nincs az emberben vagy a világban keresendő oka, alapja – hiszen az ember semmit sem változott.

2. 1Sám 15,11.35

Saul Izrael első királya volt. Annál feltűnőbb, hogy a Szentírás ennek a királynak az uralkodásával nem foglalkozik aprólékosan: mindössze három fejezet beszél Saul harcairól, az 1Sám 13, 14, 15. Ezek is negatív fényben mutatják be Izrael első királyát.

---

¹⁸ Közismert, hogy a névszói (ragozott ige nélküli) mondatok az igei mondatokkal szemben nem cselekvést, hanem állapotot jelölnek. Lásd S.J. Paul Joüon, – T. Muraoka: *A Grammar of Biblical Hebrew*. Subsidia biblica 14/II. Roma 1991. § 154. ea, 566.; J.P. Lettinga: *Grammatica van het bijbels Hebreuws*. Leiden 1976. 152.; Ernst Jenni: *Lehrbuch der Hebräischen Sprache des Alten Testaments*. Basel 1981. 80.

¹⁹ A Gen 2,17b az azonnali halál biztos bekövetkezését a „figura etymologica”-val (infinitivus abs. + ragozott ige) juttatja kifejezésre. Lásd E. Jenni: *i.m.* 117.; Wolfgang Schneider: *Grammatik des biblischen Hebräisch*. München 1982². 219–220.

Izrael első királyának csődje és Isten általi elvetése sokat foglalkoztatta a szentírókat. A nehéz kérdésre: miért vetette el Isten azt, akit azelőtt népe vezetésére kiválasztott? – választ kerestek. Ennek a válaszkérésnek az irodalmi lecsapódása az 1Sám 13–15. A válaszok sokfélék: a 13. fejezet az elsietett áldozatban, a 14. fejezet a Jónatánnal kapcsolatos magatartásban, a 15. fejezet pedig az amálekíták elleni harcban tanúsított magatartásban látta Saul elvetésének okát. Saul elvetésének oka az Isten szavával és rendelkezésével szembeni engedetlenségében keresendő. Azonban az engedetlenség pontos meghatározásának sokfélesége arra utal, hogy tulajdonképpen titokkal állunk szemben. A titokra magyarázatot nem találunk, de megpróbáljuk a Saul elvetéséről és Isten megbánásáról szóló elbeszélés *célját* megérteni.

Az 1Sám 15,11-ben Isten elmondja Sámuelnek, hogy megbánta a Saul királlyá választását. Ugyanez a kijelentés ismétlődik meg a 35. versben. Feltűnő, hogy a megbánás indoklása nagyon általános: nem nevez meg egyetlen olyan súlyos bűnt sem, amely Istent kiválasztó tette megbánására indította volna. Ugyancsak feltűnő, hogy a 11. vers nem tartalmazza az Isten megbánásának következményét (Gen 6,6.7-tel ellentétben). Az első, a Saul bűnének általános megfogalmazása arra utal, hogy a megelőző versekben leírt, amálekítákkal szembeni engedékenység – és ezzel együtt a szent háború szabályainak a megsértése – csak egy volt az engedetlenségek sorában, amely azonban példászerűen ábrázolja Saul törvényszegését. A megbánás következményének elmaradása pedig inkább elbeszéléstechnikai okokra vezethető vissza: az olvasót továbbolvasásra készíti, ugyanis a 13. és köv. versekben foglalt párbeszéd végén, a 26. versben megfogalmazást nyer az isteni megbánás következménye is: „az Úr elvetett téged, és nem maradsz Izrael királya”. A 26. vers nélkül érthetetlen volna a 11. vers.

Az Isten megbánásáról szóló 11. és 35. verssel éles ellentétben áll a 29. vers: „Izrael erőssége pedig nem hazudik, és semmit meg nem bán, mert nem ember ő, hogy valamit megbánjon.” Ezt a verset sokan az előbbi két verssel szembeni „dogmatikai korrektúrának” vagy későbbi betoldásnak tartották. Azonban itt nem dogmatikai értékű kijelentésről, hanem konkrét ígéretről van szó. Ugyanis a 29. verset megelőző 28. versben utalás történik a Saulnál „jobb” királyra, Dávidra. A kijelentés, miszerint Isten semmit meg nem bán, a Dávid királyságára vonatkozik. Ezt igazolják azok a bibliai helyek, amelyek úgyszintén Isten változhatatlan szándékáról beszélnek, és amelyek úgyszintén Dáviddal vagy a dávidi dinasztiával állanak kapcsolatban:

Num 23,19: „Nem ember az Isten, hogy hazudnék, és nem embernek fia, hogy megváltozzék [azaz: hogy valamit megbánna]. Mond-é valamit, hogy meg ne tenné? Ígér-é valamit, hogy azt ne teljesítene?”

Zsolt 110,4: „Megesküdött az Úr és meg nem másítja [Új fordítás „nem bánja meg”]: Pap vagy te örökké, Melkisédek rendje szerint.”

Ha ehhez a két locushoz hozzávesszük azokat is, amelyek nem a , hanem más ígével fejezik ki Isten szavának megváltoztathatatlanságát, akkor kikerekedik az 1Sám 15,29 mondanivalója.

Zsolt 132,11: „Hűséget esküdött az Úr Dávidnak, nem tér el attól: Ágyékod gyümölcsét ültetem székedbe.”

Zsolt 89,4.5: „Szövetséget kötöttem az Én választottammal, megesküdtem Dávidnak, az Én szolgámnak: Mindörökké megerősítem a te magodat, és nemzetségről nemzetségre megépítem a te királyi székedet.”

Zsolt 89,36.37: „Megesküdtem egyszer az Én szentségemre: vajon megcsalhatnám-e Dávidot? Az ő magva örökké megmarad, és az ő királyi széke olyan előttem, mint a nap.”

Ide sorolható még 2Sám 7,12.16 is: „Mikor pedig a te napjaid betelnek, és elaluszol a te atyáiddal, feltámasztom utánad a te magodat, mely ágyékból származik, és megerősítem az ő királyságát... És állandó léssen a te házad, és a te országod mindörökké tiéd léssen, és

a te trónod erős léssen mindörökké”; és 1Sám 24,21: „Most pedig, mivel tudom, hogy te király leszel, és Izráelnek királysága a te kezeden állandó lesz.”

Mindezek az ígéretek Dávidnak és a dávidi dinasztiának szólnak. De vajon miért hangsúlyozza a Szentírás ennyire a Dávidnak tett isteni ígélet és a királyság állandóságát? A választ a 2Sám 7,15-ben találjuk: „Mindazáltal irgalmasságomat nem vonom meg tőle, miképpen megvonám Saultól, akit kivágék előtted.”

A Dávid uralkodása a szerencsétlenül kezdődött királyság és a szerencsétlenül járt Saul arnyékában áll. Ezek az ígéretek pedig el akarják mondani, hogy Isten Saullal kapcsolatos megbánása egyszeri és soha többé meg nem ismétlődik. Isten ismét kötelezi önmagát szavának betartására, anélkül hogy az ember magatartásában valami is változott volna – akár csak a Gen 8,21 s köv.-ben. Hiszen Dávid életében is – nem beszélve az utána következő királyokról – sok volt a bűn és az engedetlenség, de Dávidot nem vetette el Isten, hanem királyságának állandóságát ígért. Ennek összefüggésében kell nekünk az 1Sám 15,29-et érteni, hiszen az visszautal a 28. versre. A 11. és 35. vers közé tudatosan állították a 29. verset, hogy ezáltal kifejezésre juttassák: Isten Saullal kapcsolatos megbánása egyszer, megismételhetetlen.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a Saul királlyá választásának isteni megbánása nem más, mint a Dávidnak és házának tett ígéretek sötét háttere, amely az ígélet és az isteni szó megbízhatóságát még inkább előtérbe állítja. Ugyanakkor isteni biztosítás arra, hogy a Saullal történtek soha többé meg nem ismétlődnek. Ennek a biztosítéknak egyetlen oka pedig nem az emberben, az emberi magatartás megváltozásában, hanem Istenben van. Éppen ezért a Saul elvetéséről és a vele kapcsolatos isteni megbánásról csak ennek összefüggésében szabad beszélni.

A Gen 6,6.7 és kontextusa, valamint az 1Sám 15 szerkezetében és felépítésében, de mondanivalójában is közel áll egymáshoz: az isteni megbánás mindkét esetben egy eljövendő és visszavonhatatlan ígélet háttérét képezi. Ez az ígélet az özönvíz megismételhetetlenségét – és ezáltal az emberi lét állandóságát, valamint a Saul elvetésének egyszeri mivoltát – és ezáltal a dávidi királyság állandóságát tartalmazza. Ebben az ígéletben Isten saját magát kötelezi, a körülmények megváltozása nélkül. Az ígélet oka egyedül Istenben van, ezért annak beteljesedése bizonyos.

Az utolsó kérdés arra vonatkozik: véletlen-e, hogy Isten véghezvitt tettének megbánásáról csak ebben a két esetben: az özönvíz és a Saul elvetése esetében beszél a Szentírás. Véleményem szerint nem: ugyanis Isten megbánása az özönvíz összefüggésében egy első üdvtörténeti korszakot – az özönvíz előtti korszakot (vö. 1Pt 3,20) – zár le, ígérete pedig egy másik üdvtörténeti korszakot nyit meg. De van még valami, amit fontos megjegyezni: az állandóság visszavonhatatlan ígérete is csak korlátozott időre vonatkozik: „Amíg csak föld lesz...” (Gen 8,22a), mert az igazi állandóság az új teremttel áll be (Jel 21,5). Mindez a királyság esetében is igaz: mert a Saul kiválasztásának megbánása egy szerencsétlen kezdet lezárását, a dávidi dinasztia állandóságának ígérete pedig egy új korszak kezdetét jelentette. Isten betartotta a szavát, mert az izraeli királyság megszűnte után mintegy 400 évre eljött az, akit Dávid Fiának nevez a Szentírás. Azonban a dávidi dinasztiának tett ígélet akkor teljeseedik be igazán, „amikor az embernek Fia beül az ő dicsőségének királyi székébe” (Mt 18,28; 25,31). Így e két bibliai elbeszélésnek nemcsak üdvtörténeti, hanem eszkatologikus jelentése is jelentősége is van.